

Nekdanja domačija Jožeta Skamljiča (desno) le 200 metrov od znamenite romarske cerkve sv. Treh kraljev nad Benediktom.

Jeričev proces

IVO ŽAJDELA

Zdenko Zavادلav je v knjigi *Križarji. Matjaževa vojska na Slovenskem* (Ljubljana, 1994) nazorno opisal udbovsko preganjanje »nasprotnikov« v Prekmurju leta 1946.

Cilj je bil onemogočiti delo najvidnejšega duhovnika v Prekmurju Ivana Jeriča, v resnici pa z nasiljem in ljudi vcepiti smrtni strah.

Dogovor o »kazni«

Pod naslovom *Jeričev proces* (str. 91–94) je Zavادلav zapisal (nadaljevanje iz prejšnje številke): »Za vse podrobnosti se z armadnim vodstvom dogovorijo naši iz Slavije in naš načelnik. Z armadnim komisarjem se dogovorijo tudi o višini kazni, ki naj bi bila najvišja za oboroženca Bedota, potem pa Skamljiča in Vojkoviča. Mihajlovič naj ne bi dobil previsoke kazni. Jeriču pa je ni mogoče dati, ker pravzaprav nima niti malo dokazljivega nobenega sodelovanja za križarje, pa preveč bi visoka kazen razburila ljudi v Prekmurju. Razprava bo 7. oktobra v veliki sodni dvorani v Mariboru. Vsega skupaj je trinajst obtoženih.

Za sodišče moramo najprej pripraviti Miodraga /Mihajloviča/, da ga ne bo kaj

polomil. Celo naši 'modri' iz Slavije se z njim pogovorijo. No, na koncu se morava pač še načelnik in jaz, ki sem ga deloma zasliševal. Izgleda vse dobro, mož nam verjame, čeprav še sam sebi ne verjamem. Z njim ne bo težav. Skamljič in Jerič sta tudi že dobila obtožnico, pa moram z njima govoriti. Skamljič kot pravnik je malo jedek nad prenapetimi obtožbami in načinom dokazovanja. Bog pomagaj, jaz ne morem nič, čeprav vem, da ima prav! Z Jeričem je malo težje. Tiste obtožbe so vse kaj drugega, kot sem zatrjeval pri zaslišanjih. Res je tako, vendar je sedaj padel v sodno, in to še v vojaško mašinerijo, ki deluje kar vztrajno. Zatrdim mu lahko samo to, da ne bo dobil visoke kazni in še te ne bo odslužil v celoti.«

Montirani proces

»Nikoli si nisem mislil, da je proces nekaj cirkusu podobnega. Priprave so prav take, samo šotora se ne postavlja. Tako

je sedaj vsa skrb posvečena izbiri gledalstva, saj areno, leve in kristjane že imamo! Razprava bo slovesna in javna. Prisostvovali pa ji bodo strogo izbrani gledalci. Od sorodnikov obtožencev le po eden ožjih svojcev. Gledalci iz Prekmurja in Slovenskih goric bodo strogo izbrani od krajevnih partijskih aktivistov. Prav tako gledalci iz Maribora. Vsi morajo biti predvsem 'naši'.

Vsi udbovci, ki smo sodelovali pri zaslišanjih, moramo biti navzoči kar v prvi vrsti. Tako se obtoženci ne bodo mogli sprostiti, ker nas bodo imeli ves čas 'na vratu'. Seveda bo med gledalci tudi naša pravna služba, kakor tudi tista iz Slavije.

Tako sedim v prvi vrsti in poslušam ves cirkus od obtožnice in zaslišanj pa do sodbe. Gledalci so res 'naši'. Šele sedaj si lahko predstavljam huronsko veselje starih Rimljanov vsakokrat, ko je lev požrl kristjana. Pravzaprav se v teh skoraj 2000 letih nismo dosti spremenili.«

»Sodna« farsa

»Naše prijave, pa obtožnice, govori tožilca, predsednika sodišča in 'naših' prič so za moj okus bolj 'agitpropovsko' kot pravosodno naravnane. Čeprav je prvoobtoženi Mihajlovič, drugoobtoženi pa Skamljič, Jerič pa šele četrtoobtoženi, sodimo 'proti ljudski duhovščini na čelu z Jeričem'. Tako vsaj vsi pravijo. Čeprav Skamljič ni obtožen nobenega osebnege poboja, tretjeobtoženemu Lovrecu pa je taka obtožba težko dokazljiva, je obtožena 'Vojska Kristusa Kralja' zakrivila rope, posilstva in uboje. In vse tako naprej, čeprav bi bila možna obtožba in obsodba tudi za resnično zagrešena in dokazljiva kazniva dejanja. Ne vem, zakaj je vse to potrebno.

Vendar tožilec in sodišče nimata lahke naloge. Obtoženci so na eni strani, kot Skamljič in Lovrec, prepričani v svojo 'stvar', na drugi strani pa se duhovniki, kot generalni vikar Jerič in župnik Vojkovič, zavedajo svoje cerkvene moči ter se v obrambi poslužujejo etike verujočih. Večina njih pa so nabriti Prekmurci, ki so preživeli vse oblasti od avstro-ogrskega cesarstva in sovjetske republike Bele Kuna do svoje sovjetske prekmurske republike, stare kraljevine Jugoslavije in Hortyjeve Madžarske pa do ruske in partizanske osvoboditve, vse do sedanje republike Jugoslavije. Samo zadnji kratki čas so bili nad njimi madžarski fašisti, partizani, ruski boljševiki, jugoslovanski komunisti pa še 'križarji' na koncu. Tisti manj obtoženi s svojo prekmurščino v govorjenju in dokazovanju nedolžnosti speljejo sojenje na smešno plat, kar je nevarno za vsako javno razpravo. Občinstvo se namreč smeji, namesto da bi obsojalo obtožence.«

Drakonske »sodbe«

»To najbolj uspe Štefanu Horvatu, obtoženemu za kurirstvo v Matjaževem gibanju v Prekmurju. V zadnji besedi zaprosi v prekmurščini 'visoko sodišče', če bi lahko kazni, ki jo seveda zasluži, kot pravi, prestal kar doma. Nikogar nima, da bi mu krmil svinjo, kravo in kure. Gromozanski krohot med občinstvom, celo med miličniki poleg obsojencev!

Kraljevi podporočnik, 'naš' Miodrag Mihajlovič, je precej nespreten pri obtoževanju drugih, kot Jeriča in Vojkoviča, ki jih je obiskoval. Če bi imeli obtoženci prave branilce, bi ga lahko brez posebnega truda 'ujeli' za besedo.«

Sodišče je »sodbo« razglasilo 11. oktobra 1946.

»Obsodba se glasi: Miodrag Mihajlovič, četniški podporočnik – 5 let, Jože Skamljič, pravnik iz Sv. Treh kraljev – 20 let, Bedo Lovrec iz Maribora – smrt z ustrelitvijo, Ivan Jerič, generalni vikar iz Turnišča – 4 leta /iz zapora so ga izpustili 20. avgusta

1950/, Ivan Modrica iz Bratoncev – 2 leti, ing. Otmar Podlehnik iz Maribora – 12 let, Jožef Vojkovič, župnik iz Turnišča – 15 let /leta 1953 so »kazen« znižali na 10 let, izpustili so ga 21. novembra 1954/, Franc Voglar iz Maribora – 2 leti, Jožef Hedeš iz Kroga – 12 let, Franc Kozar iz Oseka – 15 mesecev, Štefan Horvat iz Ivanjcev – 6 mesecev, Matija Puhar iz Bogojine – 10 mesecev, Džiem Džiel, Poljak, nemški vojak, partizan – 6 let.«

Ko »sodi« vojska

»Takšna je torej usoda 'križarjev', ki smo jih pravzaprav mi z našim 'izginulim' Petrom in obsojenim Miodragom - Buletom povezali v eno samo enotno Matjaževo gibanje na Štajerskem in v Prekmurju.

Dan po obsodbi grem po svoji stari navadi v sodne zapore pogledat tiste obtožene, ki sem jih zasliševal. Skamljič je mrk, vendar poln poguma. Pravi, da je preveč dobil. Res smo mu, z mano vred, obljubljali manj. Saj ne bo odsedel vseh let, ga opogumljam. Obiščem še Jeriča. Je duhovniško veder in vdan v božjo voljo. Prizna, da smo izpolnili obljubljeni, saj je dobil samo štiri leta.

Končno hočem videti še kraljevega podporočnika Miodraga Mihajloviča - Buleta /Udba ga je prisilila v sodelovanje/. Vodja paznikov se začudi. Kako? Saj so ga že zjutraj izročili vojaškemu KOS-u! Kdo ga je izročil? Ja, načelnik vendar! Tako! Torej smo obljubo, da bo ostal v slovenskem zaporu, takoj na začetku snedli. In to brez moje vednosti! Torej gre za tajnost najvišje stopnje, za katero sme vedeti samo okrožni načelnik! Še vprašati ga ne morem, ker mi itak ne sme odgovoriti.

Nesrečni Miodrag! V zaslugi za sodelovanje z nami bo verjetno poplačan kot četniški oficir od svojih sonarodnjakov v armadi kar s smrtjo!

Jože Skamljič

Jože Skamljič se je potem, ko je Ozna s Knojem obkolila in uničila njihov bunker v Oseku pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah, skrival blizu doma, v cerkvi sv. Treh kraljev nad Benediktom. Udba ga je sredi junija 1946 ujela in zaprla, udbovsko sodišče pa ga je »obsodilo« na visoko »kazen«. 11. oktobra 1946 mu je prisodilo kar dvajset let »odvzema prostosti«, s »prisilnim delom« ter pet let »izgube političnih in državljanskih pravic«.

Udba ga je izpustila iz zapora šele sredi 50. let, torej po več kot osmih letih. Skamljičeva hiša je bila 200 metrov jugovzhodno od cerkve sv. Treh kraljev. Danes tam živi njegova nečakinja, piše se Damiš, ki mi je 15. avgusta 2021 povedala, da o stricah ni vedela in ne ve nič. O Milanu, ki je bil ubit v Oseku, le to, da je takrat »izginil«, tako tudi ne ve,

kje ga je Ozna pokopala. O stricu Jožetu Skamljiču, ki ga je Udba ujela v zakristiji cerkve nad njihovo hišo, ve povedati le to, da je živel v Avstriji, z njim niso imeli nobenega stika, ve, da je bil poročen, drugega pa nič. Tudi nobene fotografije bratov Skamljič nima.

Upornik proti komunizmu

Jože Skamljič je po izpustitvi iz zapora sredi 50. let emigriral v Avstrijo. Sredi 70. let mu je ta na njegovo prošnjo dovolila obisk domovine. Tisti čas je živel pri sestri v Mariboru. Obisk doma pri Benediktu mu je Udba dovolila le tako, da je tja odšel v spremstvu miličnika ponoči, da njegov prihod v javnosti ne bi vzbudil »nepotrebnega vznemirjenja«.

Jože Skamljič je bil pravzaprav intelektualec, ki se je s svojim intelektom uprl stalinističnemu oziroma nasilnemu komunizmu. Njegov upor je bil intelektualno obarvan, o tem tu ne pišem. O tem lahko beremo v knjigi dr. Mateje Čoh *Za svobodo, kralja in domovino. Ilegalne skupine v Sloveniji med letoma 1945 in 1952* (Ljubljana, 2010).

Uničevalci spomina

Udba je s svojim nasiljem in ovadskim režimom takšne družine s sorodniki ves povojni čas, 45 let, držala v popolnem strahu. Nekaterim je stike s sorodniki v emigraciji nekako, sicer težko, uspelo vzpostaviti, nekaterim pa sploh ne. Za sorodnike bratov Skamljič sta bila oba to, za kar ju je razglasila Udba: »protinardni element«, »sovražnika ljudstva«, zločinca. Takšni pa so si po tej komunistični terminologiji in ideologiji zaslužili le smrt ter prepoved spomina nanje. Tako so komunisti uničevali družine in spomin. Posledice so po tridesetih letih demokratizacije enake, kot so bile do leta 1990, le trideset let življenja je dodanih prejšnjim 45 letom udbovskega nasilja in ustrahovanja.

Nadaljevali so z »vojno«

V preganjanju t. i. križarjev je Udba po vojni ubila 114 ljudi (križarjev), zaprla pa 516, poleg tega pa še 15 njihovih »podpornikov«. Na montiranih procesih je komunistično »sodstvo« »obsodilo« 1065 ljudi. Državna varnost, Knoj in narodna milica so imeli 24 mrtvih. To so zelo velike številke in le govorijo o tem, kako so komunisti še v prvih letih po končani vojni nadaljevali z »vojno« proti svojim dejanskim in navideznim nasprotnikom.

Seveda sem se teme o t. i. križarjih oziroma Matjaževi vojski, torej o upornikih proti komunističnemu režimu v prvih letih po vojni, tu le dotaknil. Tudi pri tej temi bo potrebno še marsikaj raziskati in od(raz)kriti. ■